

„És mire a nyúl elolvasott minden szöveget...”

MIÉRT VAGYOK GYEREK? VAGÁNY VERSEK ISKOLÁSOKNAK, VÁL. SZEKERES NIKOLETTA, ILL. KLEMENT CSABA

Az interneten keletkező szövegek mennyisége mára beláthatatlanná vált. Nem tudjuk követni azt sem, hány szöveg keletkezik, mennyi vész el, mennyi klónozdódik, és ami klónozdódik, az hány példányban. Elvileg minden felhasználónak az az érdeke, hogy minél több szöveg legyen fent, ugyanakkor a megszülető és elvileg elérhető szövegek el is fedik egymást, nehéz közöttük eligazodni. Az interneten erre találták fel a keresőprogramokat; mára azok nélkül teljesen elvesznénk. Ugyanakkor állandóan további szövegek milliói jelennek meg nap mint nap, és ez komoly fenyegetést is jelent: ez az adatmennyiség akár össze is omolhat egyszer, és elfedhet, eltüntethet bármit. Ezt a jelenséget és kérdést nevezi a tudományos világ Big Data-problémának.

Elvileg fent lehet egy szöveg a világhálón, gyakorlatilag azonban megtalálhatatlanná válhat. És ezzel nem érintettük még a szövegek minőségét, fontosságát, csak azt, hogy léteznek-e. Ám ha tovább gondolkodunk ugyanezen a vonalon, láthatóvá válik, hogy a mennyiség egyúttal elfedi a különbségeket, a minőségről ugyanis nem szól semmiféle keresőprogram. Fent van jó szöveg és rossz, publicisztikai álír és tudományos szenzáció, szépirodalom és bulvár irodalom, efemer és az öröklétnék szóló szöveg egyaránt.

A könyvek száma természetesen jóval kevesebb ennél. A 2010-es évtizedben nagyjából évente 14 ezer cím jelent meg Magyarországon, nagyjából 30 millió példányban. Az összes kiadott könyvnek – szintén nagyjából – 30%-a gyerekkönyv, ami azt jelenti, hogy hazánkban évente 4 ezer gyerekkönyv lát napvilágot. Ennek a könyvmennyiségnek csak kis töredéke verseskönyv, mégis ebben a szövegmennyiségben könnyen eltűnnek egyes költők, alkotások, kötetek.

A versek között persze van jó vers és rossz, régi és új, kicsiknek és nagyobbaknak való, humoros és elgondolkodtató, remekmű és talmi vacak. Egészen bizonyos, hogy nem kevés megjegyzésre érdemes vers van közöttük. Hogyan lehet eligazodni? Hogyan lehet nem elfelejteni azokat a verseket, amelyek jók, amelyek megszólítanak bizonyos gyerekeket, artikulálnak érdekes problémákat, méltóak arra, hogy újra és újra felolvassuk, elmondjuk a gyerekeinknek? Amelyekben van humor, élettapasztalat, nyelvi játék, szép kép?

S ha igyekszik is eligazodni valaki a jelen költészetében, hogyan tájékozódhat a közeli vagy távolabbi múlt gyerekversei között? Ki emlékszik még arra, hogy mi jelent meg tíz évvel ezelőtt, mi húsz éve, mi harminc? Nem válik-e maga a könyvkiadás egyúttal szövegtemetővé is? És minél több könyv jelenik meg, annál inkább: nem fedik-e el az újabbak a régebbieket?

Miért, hogyan élnek túl ezt az eltűnést az irodalmi művek, jelen esetben a gyerekversek? Egyrészt túlélnek a korszakos remekművek, ám ezekből kevés van. Másrészt biztosítja a túlélést a könyvtár: mind a magánkönyvtárakban, mind a közkönyvtárakban elő-előkerülhetnek korábbi verseskötetek. Harmadrészt a szülők – a korábbi

gyerekek – emlékezete biztosíthatja egyes költők, könyvek és versek fennmaradását vagy felbukkanását.

És – most érkezünk el kritikánk tárgyához – mindenekelőtt erre valók a különféle antológiák. Nagy a divatjuk ezeknek a köteteknek is, különféle összeállítások látnak napvilágot, és lehetőséget teremtenek arra, hogy a válogatásuk alapját jelentő korszakokból, kötetekből, költőktől ismét felbukkanjanak költői szövegek, hogy egy-egy vers új életet kapjon, hogy az antológiák revitalizáljanak alkotásokat.

Ebben az értelemben a *Miért vagyok gyerek?* című antológia egészen kitűnő könyv. Bella István áll az élén [*A holdról*], és az olvasó rácsodálkozik: de érdekes! Van benne persze vers Weöres Sándortól, Szabó Lőrincztől, Áprily Lajostól, Nemes Nagy Ágnestől – nélkülük valóban nem lehetne huszadik századi magyar gyerekvers-antológiát összeállítani. De a félmúlt többi jelentős költője nélkül már lehetne, s hogy itt mégis szerepelnek, annak minden egyes vers esetében csak örülhetünk. Nagy László 1978-ban hunyt el, Tamkó Sirató Károly 1980-ban, Romhányi József 1983-ban, Orbán Ottó 2002-ben, Eörsi István 2005-ben, Utassy József 2010-ben, Ranschburg Jenő és Varga Katalin 2011-ben, és olyanok a szövegeik, mintha csak ma írták volna őket: frissek, gyerekeknek szólók, szellemesek. Akiknek külön örültem: sem Szilágyi Domokos, sem Benjámin László nem tartoznak a ma korszerűnek tartott költők közé, és milyen jó olvasni őket. És azok a költők, akik csak nemrég mentek el: Kányádi Sándor [2018-ban halt meg], Tandori Dezső és Veress Miklós [2019-ben], Kántor Péter [2021-ben], ez a kötet pedig megadja azt az élményt, mintha még itt lennének közöttünk. Az antológia tehát ilyen értelemben felfogható mint a felejtés elleni harc eszköze, mint olyan könyvszerkesztési és -kiadási lehetőség, amely újra életet lehel olyan szövegekbe, amelyek érdemesek rá.

A kötet bő harmada tehát olyan költőktől származik, akik már nem élnek, de akiknek a műveit érdemes megőriznünk. A kötet másik harmada viszont az 1970-es évtizedben született költőktől való. Vagyis a megőrzés mellett mintha egy nemzedék körképének bemutatása is fontos lett volna a kötet összeállítójának, Szekeres Nikolettának. Ennek a most negyven-ötvenéves nemzedéknek vannak olyan tagjai, akikre mindig gondolunk, ha költészetről vagy gyerekirodalomról gondolkodunk, más alkotói viszont nem ennyire ismertek. Egri Mónika, Elekes Dóra, Finy Petra, Győrei Zolt, Havasi Attila, Ijjas Tamás, Jeney Zoltán, Keresztesi József, Lackfi János, László Noémi, Sopotnik Zoltán, Szabó T. Anna, Varró Dániel. És az olvasó rácsodálkozik: mennyi jó költő, mennyi jó vers!

Rajtuk kívül szerepelnek versek a mai költészet (és gyerekköltészet) náluk idősebb alkotóitól, és néhány valamivel fiatalabtból: három költő született a nyolcvanas években. A válogatásban egy-egy költőtől legfeljebb két vers szerepel, ettől is lett szinte mindig meglepetést hozóan érdekes a kötet.

Másrészt az antológiák lehetőséget teremtenek arra is, hogy különböző szövegeket egymás mellé helyezzenek, hogy ezzel az egyes verseket más, új összefüggésbe ágyazzanak be, és ezáltal az új összefüggés által a szövegekből más váljon láthatóvá vagy feltűnővé. Ilyen értelemben kevés újdonságot hoz ez az antológia. Az egyes versciklusok majdhogynem szükségszerűen azok, amelyeket egy gyerekvers-összeállításnak tartalmaznia kell: az első ciklus arról szól, hogy ki vagyok én, a gyerek, és hogyan látom a világot, majd van egy állatokról, egy a családról és

a családtagokról szóló, egy az emberi kapcsolatokról, egy a tájról szóló ciklus, végül pedig egy történetmesélő. A tematikus összeállításon belül azonban már érdekes, hogy az egyes verscsoportokban mi lesz hangsúlyos. Mindenhol a játék, és mindenekelőtt a nyelvi játék. Legfeltűnőbb ez az állatokról szóló versciklusban: sehol, egyetlen versben sem tudunk meg semmit a szóba hozott állatokról, viszont nagyon sokat arról, hogy egy-egy állatnév milyen költői felhasználási lehetőségeket rejt magában. Milyen izgalmas szó a dugong, a veréb és a fossza, milyen megverselhetően különleges állat a dromedár, a rinocérosz és a sün, milyen képzeletbeli játékokra és kapcsolódásokra ad alkalmat egy Tandori-féle maci és Sopotnik Zoltán nyula, végül pedig milyen nézőpontváltásokra ad alkalmat egy légy vagy egy csótány szemlélése [Havasi Attila két remek versében].

A kötet fő- és alcíme egyaránt elgondolkodtató. A főcím Oravecz Imre verséből való idézet, és a kérdés formájával és meghökkentő – vagy legalábbis szokatlan – tartalmával elég érdekes, figyelemfelhívó. Ezt az érdekességet erősíti fel az alcímben szereplő jelzős szerkezet: *vagány versek*. A *vagány* szónak van egy köznyelvi jelentése: *csibész, rosszcson, szemtelenül bátor, vakmerő*. Ilyen értelemben a szó nem illik ezekre a versekre, nincs szó bennük csínytevésről vagy különleges bátorságról. Tájszóként azonban az erdélyi nyelvben használatos, mint a *jó, kiváló, izgalmas, érdekes* szinonimája; a „de *vagány*” felkiáltás például kétely nélkül elismerő mondat. Azt hiszem, ilyen értelemben szerepel a *vagány a versek* jelzőjeként. Nem egyszerűen jó, hanem több annál: klassz. Ha ehhez hozzátesszük, hogy a *vagány* szó a *vágánsból* ered, akkor még inkább találónak érezhetjük a jelzőt: nem egészen szabályos, de egészen kiváló verseket olvashatunk a könyvben.

A kötet nagyon szép. A körülbelül száz oldal terjedelem éppen jó, a nyomdai kivitelezés kiváló. Egyáltalán nem zsúfolt a könyv, de nem is üres, a betűméret jól eltalált, minden szépen olvasható, remek kézbe venni. Szépek a színek, egyértelműek, tiszták. A rajzok, Klement Csaba illusztrációi eleinte nagyon tetszetek: markáns mozdulatok, jó humor jellemzi őket, kevés, mégis kifejező elemekből állnak össze. Ám amikor már sokadjára néztem a képeket, egyre figyelmesebben, elkezdtek zavarni az arcok. Ha egy-egy arcot sokáig nézünk, vagy legalábbis megnézünk alaposan – márpedig a gyerekek alapos képnézők –, szétesnek. A száj, az orr, a szem nem egy rendszert alkotnak, hanem mindegyik másutt van. Nemcsak csúnyának találtam egy idő után az arcokat, de ijesztőnek is.

Összességében hálás vagyok a kötetnek, hogy ennyi jó verset adott elém. Bizzunk abban is, hogy többet kimentett a feledésből, vagy legalábbis újabb néhány évtizednyi életet adott nekik. Azok a gyerekek, akik ezen a kötetten nőnek föl, minden bizonnyal ezeket a költőneveket jegyzi meg, ezek a versek válnak számukra ismerősekké, ez a költői nyelv lesz otthonos nekik. Ezért örülünk neki. De persze azt is tudjuk, hogy ez a kötet szintén bekerül abba a hatalmas könyvtárba, amelyből válogatott, így maga is részese lesz ennek az átláthatatlan és feldolgozhatatlan szöveg univerzumnak. [Móra]

FENYŐ D. GYÖRGY